

"ČIGAVA JE SOČA?": O DRUŽBENIH RAZMEJEVANJIH V KONTEKSTU "LOKALNE" TERITORIALNOSTI

Matej VRANJEŠ

Dom podiplomcev Ljubljana, SI-1000 Ljubljana, Gosarjeva 9 (P34)
e-mail: MVRANJES@hotmail.com

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja študijo družbenih razmejevanj v kontekstu teritorialnega vedenja (prostorskega prisvajanja) in stališč izbranih socialnih akterjev. V ta namen skuša teoretsko osmisliti souporabo dveh relativno avtonomnih analitskih konceptov: teritorialnosti in mejnosti. Koncept teritorialnosti razširja na polje družbene oziroma kulturne konstrukcije (in kognicije), tj. upomenjanja prostora v teritorij; družbena razmejevanja pa opredeljuje kot povsem dinamična (procesualna), kontekstualna in motivirana. Teritorialno vedenje in mejnosti preučuje na specifičnem primeru komercialne rabe reke Soče, na podlagi razgovorov (in opazovanja z udeležbo) z informatorji – lastniki slovenskih športno-turističnih podjetij. Prispevek ponazarja interesno pogojenost in kontekstualnost družbenih razmejevanj, hkrati pa se sprašuje o odnosu in socialni relevantnosti različnih razmejivnih kriterijev oziroma njim adekvatnih družbeno-prostorskih razmejitev.

Ključne besede: humana geografija, socialna antropologija, teritorialnost, mejnost, lokalnost, Zgornje Posočje

"A CHI APPARTIENE L'ISONZO?": SULLE SUDDIVISIONI SOCIALI NEL CONTESTO DELLA TERRITORIALITÀ "LOCALE"

SINTESI

Il contributo presenta lo studio delle suddivisioni sociali presenti nel contesto di un comportamento territoriale (appropriazione dell'ambiente) e le posizioni dei soggetti sociali presi in esame. A tale scopo cerca di teorizzare l'impiego contemporaneo di due concetti analitici relativamente autonomi: la territorialità e la suddivisione sociale. Il concetto di territorialità è esteso al campo della struttura (e della cognizione) sociale, rispettivamente culturale, identificando lo spazio con il territorio; mentre la suddivisione sociale è intesa come assolutamente dinamica (processuale), contestuale e motivata. Il comportamento territoriale e le suddivisioni sociali sono studiati sul caso specifico dello sfruttamento economico del fiume Isonzo, mediante colloqui (e osservazioni con partecipazione) con informatori – proprietari di aziende turistico-sportive slovene. Il contributo mette in evidenza come le suddivisioni sociali siano condizionate da interessi e dal contesto; nello stesso tempo pone la questione del rapporto e dell'importanza sociale dei vari criteri di suddivisione, e delle suddivisioni socio-speciali a loro corrispondenti.

Parole chiave: geografia umana, antropologia sociale, territorialità, suddivisione sociale, localismo, corso superiore dell'Isonzo

UVOD

Pričujoči prispevek prinaša nekatere premisleke in izsledke ene izmed specifičnih topik širšega raziskovalnega dela, ki se vsebinsko sicer osredotoča na problematiko teritorialnih vedenj ter konstrukcij skupinskosti, kot jih je moč identificirati na nivoju oziroma "znotraj" posameznih (tradicionalno opredeljenih) lokalitet. V okviru tega so po eni strani pod drobnogled postavljeni različni vidiki in/ali oblike prostorskega prisvajanja (ter s tem povezane teritorialne organiziranosti), po drugi, in predvidoma kot "kronsko", pa se postavlja vprašanje, v kakšnem kontekstu in s kakšno vsebino lahko danes še govorimo o lokaliteti kot eni izmed oblik prostorsko opredeljenih družbenih entitet. Seveda v odnosu in nemara kontrastu do koncepta lokalne skupnosti, kot so ga eksplicitno ali implicitno uveljavljali "klasični" diskurzi različnih humanističnih strok.

V ožji perspektivi, ki jo opredeljuje (vsebinsko še zdaleč ne povsem izostren) pojem teritorialnega vedenja, se omenjena raziskava osredotoča predvsem na tiste vidike posameznikovega (ali "skupinskega") prostorskega prisvajanja, ki jih lahko prepoznavamo kot izraz specifične socialne in kulturne umeščenosti, s poudarkom na (izražanih!) prostorskih pa tudi siceršnjih socialnih in kulturnih pripadnostih (na primer: lokalnih oziroma regionalnih, nacionalnih, etničnih, statusnih itd.). V tem pogledu je še posebej zanimivo ugotavljati, kako se v kontekstih teritorialnosti operira z različnimi prostorskimi ali, recimo jim, taksonomičnimi nivoji takšnih pripadanj oziroma (samo)opredeljevanj. Vzporedno s tem nas bo zanimalo, kateri argumenti in kriteriji (avtohtonost ipd.) so najpogosteje priklicani v funkciji razvrščanja v skupine tistih, ki so do teritorija bolj oziroma manj "upravičeni". Vprašanje je, ali so takšna razvrščanja kakorkoli v "paralelnem" odnosu z uveljavljenimi hierarhizacijami prostorskih identifikacij¹ ali pa gre za bolj ali manj izrazito kontekstualnost in motiviranost omenjenih razmejevanj.

Raziskava je prostorsko omejena na območje Bovškega, tj. Bovške kotline in severno od nje ležečih alpskih dolin: Koritnice, Trente z Lepeno in Bavšice. Za namene omenjene raziskave je Bovško zanimivo predvsem iz dveh vzrokov. Prvič zato, ker so družbeno-ekonomske in demografske spremembe po drugi svetovni vojni imele za posledico korenito transformacijo ali celo razpad ("tradicionalno" pojmovanih) vaških skupnosti ter pripadajočih teritorialnih sistemov. S tem so nekoč relativno homogena in zaključena okolja postavljena v situacije, ki bi jih Strassoldo (1990) imenoval

"izzivi novega lokalizma"; za naš namen pa morda kažejo na splošno potrebo po rekonceptualizaciji analitičnega pojma "lokalnosti" – vsaj z vidika socialne interakcije. Drugič je Bovško zanimivo tudi zato, ker ga lahko opazujemo kot "lokalni kontaktni prostor", tj. prostor, ki je ne le komunikacijsko relativno "odprt", pač pa se hkrati nahaja v interesnem polju ljudi različnih socio-kulturnih pripadnosti in prostorskih provenienc, ki bi se potencialno (ali pa so se že) lahko vključili v lokalni teritorialni sistem. V tem pogledu, in ne nazadnje tudi v luči "približevanja Evropski uniji", nam analiza teritorialnih vedenj in videnj (tj. stališč) lahko postavlja zanimiva in, upam, relevantna vprašanja tudi, kar zadeva prihodnost samih lokalitet. Nedvomno pa so omenjena vprašanja aktualna tam, kjer posredno ali neposredno zadevajo tudi lokalne preživitvene sisteme ali, bolje, sisteme "domačih" ekonomij.

Eno takšnih, sicer izrazito specifičnih pojavnih oblik teritorialnega vedenja obravnava tudi pričujoči prispevek; namreč teritorialnost na primeru komercialne "rabe" reke Soče. Čeprav nam ta tematika, zaradi svoje specifičnosti in nemara izrazite "interesne" pogojenosti, ne dopušča skoraj nikakršnih generalizacij glede teritorialnega vedenja samih prebivalcev Bovškega, pa ima tudi svoje prednosti. Prvič zato, ker nam predvidoma omogoča vpogled v teritorialna stališča in z njimi povezana družbena razmejevanja, kot prihajajo do izraza v neki konkretni situaciji – in so potemtakem (najkasneje v nadaljnji, primerjalni perspektivi) uporabna za preverbo njihove kontekstualnosti. Drugič zato, ker omogoča primerjavo stališč socialnih akterjev različne provenience, pri čemer poudarek ostaja na tistih, ki jim (in si sami) pripisujejo atribut avtohtonosti oziroma "domačinskosti". In ne nazadnje morda tudi zato, ker imajo rezultati potencialno aplikativno vrednost, s tem ko "domačinske" vrednotne opredelitve lahko soočamo s formalnimi stališči nosilcev lokalnih in državne oblasti.

Prispevek se potemtakem ukvarja z analizo nekaterih vidikov in nivojev konstrukcije "drugosti" in avtohtonosti, oziroma "tujosti" in "domačinskosti", tako kot prihajajo do izraza v argumentiranju pravice, primernosti in normativov glede uporabe določenega ozemlja. Poleg tega skuša preveriti relevantnost "klasičnih" družbenih in prostorskih razmejevanj v odnosu do tistih, ki se uveljavljajo skozi pripadnosti določenim socialnim miljejem ali interesnim skupnostim. Skratka, problematika mehanizmov in oblik družbenih oziroma kulturnih razmejevanj je postavljena v kontekst teritorialnega vedenja izbranih socialnih akterjev. S tem pa se soočamo s približevanjem dveh sicer relativno avto-

1 Med "uveljavljene" prostorske družbene hierarhizacije štejem predvsem pravno-formalna razmejevanja in razvrščanja prostorskih enot ter hkrati tudi tista, ki jih v funkciji analitičnih enot uporabljajo različne humanistične discipline, predvsem socialna geografija in sociologija. Vprašanje seveda je, v kolikšni meri se takšne "analitične" razvrstitve prekrivajo s t.i. perceptualnimi prostorskimi hierarhizacijami, tj. takšnimi, kot jih posamezni akterji izpostavljajo oziroma "uporabljajo" v različnih socialnih kontekstih in akcijah.

nomnih analitičnih konceptov: teritorialnosti in mejnosti. Čeprav omenjena koncepta svoj izvor kot tudi nadaljnjo aplikacijo in ustrezna prevrednotenja dolgujeta na videz (vsebinsko in metodološko) precej različnim humanističnim okoljem in analitičnim pristopom, jima v nadaljevanju skušamo najti skupni imenovalec. To pa zahteva preizkus možnosti njune hkratne uporabe v razumevanju in pojasnjevanju določene družbene in prostorske realnosti, torej preizkus njune skupne razlagalne moči.

OD TERITORIALNOSTI...

Čeprav se vprašanja, vezana na teritorialnost (v najširšem pomenu besede), pojavljajo znotraj raznovrstne palete humanističnih, politoloških, pravnih... diskurzov, lahko ugotovimo, da so relativno pogosto in kontinuirano v zornem polju predvsem dveh humanističnih strok: geografije in antropologije. Tudi v okviru slednjih pa sama teritorialnost oziroma teritorialno vedenje ter njegove pojavnosti in mehanizmi, kot jih lahko prepoznavamo na različnih nivojih človekovega socialnega življenja, še zdaleč niso bili celovito preučeni in definirani. Vzrok za to je najbrž dejstvo, da imamo s teritorialnostjo opravka v pogosto neprimerljivih kontekstih in situacijah, pri čemer se dogaja, da pojem zaseda povsem različne označence. To nas prepričuje v zavzem analitične perspektive, po kateri se raje oklenemo (in preverimo) razlagalne moči koncepta teritorialnega vedenja kot pa iskanja njegove precizne definicije, kar je sicer pogosto namen "pozitivistično" naravnane humanistike. Tudi zaradi tega pričujoči prispevek v kontekstualni rabi izpeljank s podstavo "teritori-" skuša biti kar se da širok.²

Sam pojem teritorialnosti je v humanistične razprave "zašel" iz etologije, ki se je med drugim ukvarjala s preučevanjem prostorskega prisvajanja in označevanja na primeru različnih živalskih vrst, predvsem t.i. "družbenih" sesalcev (tj. tistih, pri katerih lahko prepoznamo nekatere značilnosti socialnega organiziranja) (Južnič, 1987, 281; Gold, 1980, 79-83). Lahko se, sicer sila hipotetično, vprašamo, ali ni morda takšen epistemološki izvor, hkrati s "prirojeno" težnjo, da se nenehno oznanja evolucionistična razdalja, ki modernega človeka loči od primitivnih prednikov, botroval dejstvu, da se velik del razprav o teritorialnosti omejuje na politične, organizacijske in kulturne vidike širših družbenih prostorskih sistemov, pri čemer se hote ali nehote ustvarja videz "kompleksnosti". V tem pogledu je nedvomno pomenljiva izjava E. Soje (1971, 30): "Šele ko se je človeška družba začela signifikantno večati v ob-

segu in kompleksnosti, se je teritorialnost ponovno uveljavila kot močan vedenjski in organizacijski fenomen... Torej, čeprav se 'kulturna' teritorialnost fundamentalno začinja z izvori kulturnega primata, človeka, pa doseže pomembno mesto v družbi šele s pojavom države." Na tem mestu se ne gre spraševati o upravičenosti takšnih "progresivističnih" pogledov, pač pa velja opozoriti, da so morda tudi takšna stališča pripomogla k dejstvu, da se je koncept teritorialnosti, kot med drugim ugotavlja že Gold (1980, 79), apliciral predvsem v preučevanjih prostorskih enot velikosti "regije" ali "nacije". Tako so o teritorialnosti najpogosteje pisali v številnih sicer nadvse validnih razpravah o nacionalizmi in regionalizmi, političnih sistemih in konfrontacijah ali pa na primer "simbolnih" prisvajanjih, vlogah ideologij... Na ta način so izven vidnega polja ostajali t.i. mikrosocialni oziroma mikroprostorski (lokalni) vidiki teritorialnosti, s tem pa tudi teritorialno vedenje v pravem pomenu besede, tj. na ravni socialnega akterja, njegove akcije, percepcije in socialne (intersubjektivne) interakcije. Predvidevamo lahko, da je to botrovalo izostanku nekaterih temeljnih spoznanj glede teritorialnosti, nedvomno pa vsakršne možnosti, da bi primerjali in povezovali "veliki" in "mali" sistem ali, z besedami Šumijeve (2000, 190), "visoko" in "nizko" strato skupnosti. Korak v tej smeri (tj. mikrosocialnega preučevanja) pomenijo le nekatera dela iz t.i. vedenjske (ang. *behavioural*) in humane geografije, presenetljivo redko pa se teritorialnosti na takšen način posvečajo dela iz socialne antropologije.³

Ena redkih monografij posvečenih fenomenu teritorialnosti je delo geografa R. D. Sacka (1986) "*Human Territoriality: Its Theory and History*". V njem avtor predstavlja in analizira različne historične pojavne oblike teritorialnosti in se hkrati trudi sestaviti kompleksen teoretski model tega družbeno-prostorskega pojava. Cilj takšnega modeliranja je *in ultima analysi* možnost "globalne" komparacije – v različnih (historičnih) družbenih, kulturnih kontekstih in na različnih prostorskih nivojih. Ne da bi zmanjševali njegovo raziskovalno vrednost, se takšen pozitivistični in "holistični" pristop za naš analitični namen izkaže kot preozek, saj izhaja iz omejevanja človekove družbene realnosti, ki je za "klasično" socialno geografijo pravzaprav simptomatično: omejitev na bodisi vidne oziroma eksternalizirane ("uprostorjene") pojave, bodisi že konkretizirane, ali bolje, "materializirane" socialno interakcijo. Tako zamejena družbena realiteta je prenesena tudi na teoretsko zamejitev, torej definicijo teritorialnosti, kot jo ubesedi Sack (1986, 19): "poskus posameznika ali skupine vplivati, učinkovati na ali nadzirati ljudi, pojave in

2 Seveda moramo pri tem biti pozorni, da podstave "teritori-" ne uporabljamo kot sinonim za "prostor", kar bi imelo za posledico vsebinsko konvergenco obeh pojmov ter s tem izničenje njune analitične uporabnosti. Na to med drugim opozarja tudi Sack (1986).

3 S tem v zvezi primerjaj na primer: Gold, 1980, Relph, 1976; deloma tudi Tuan, 1974. Iz sicer drugačne analitične perspektive se tovrstne problematike loteva tudi Sack (1986).

odnose, z omejevanjem in izvrševanjem nadzora na nekem geografskem območju". Že iz same definicije, še bolj pa iz nadaljnega dela je razvidno, da Sack kot minimalni pogoj opredelitve določenega pojava z oznako teritorialnosti postavlja poskus, tj. konkretno, motivirano in zavestno akcijo skupine ali posameznika; skratka vedenje, ki bodisi na ravni golega poskusa, še raje pa v obliki zakona ali konkretne etične oziroma kulturne norme postane že "uprostorjeno". Čeprav se sicer zaveda bistvene vloge specifičnih socialnih kontekstov (v modernejši antropološki terminologiji bi rekli "*habitusov*") in kulturnih interpretacij prostora, pa predvsem slednje namenoma ostajajo izven njegove konceptualne zamejitve teritorialnosti. Tako se namreč lahko osredotoča zgolj na primerjavo različnih oblik in strategij teritorialnega vedenja ter njegovih ciljev in socialne funkcije. Skratka, kot se avtor sam izrazi povsem sintetično, teritorialnost razume predvsem kot "primarno prostorsko formo moči" (26). Takšna konceptualna zamejitev se v poskusu opredeljevanja samih temeljev človekovega teritorialnega vedenja pokaže kot preozka že zaradi tega, ker človeka (oziroma skupino) in prostor postavlja v enosmeren in ne dialektičen odnos.

Izrazito prevladovanje takšnih (znotraj svoje zamejitve lahko povsem produktivnih) pristopov Relph (1976) že v sedemdesetih letih okarakterizira kot "spozabo" geografije, ki se je v svoji težnji za znanstvenostjo oddaljila od lastne fenomenološke baze, katera naj bi ležala v sami zaznavi in izkušnji prostora. Izvorno je namreč za Relpha geografija "globoka in neposredna izkušnja sveta, ki je zapolnjen s pomeni..." (4). Omenili smo že, da t.i. "perceptivne" vidike odnosa med človekom in njegovim življenjskim okoljem revalorizirajo dela različnih predstavnikov vedenjske, humane in kulturne geografije, ki se v večjem številu producirajo ravnno od sedemdesetih let naprej. Tako ni presenetljivo, da najdemo za pričujoči kontekst najprimernejšo opredelitev teritorialnosti ravnno v Goldovem Uvodu v vedenjsko geografijo (1980). V njem avtor teritorialnost opredeljuje kot nadvse "širok termin, ki opisuje motivirane kognitivne in vedenjske drže, ki jih neka oseba zavzame v odnosu do fizičnega okolja, nad katerim si želi uveljavljati lastniško pravico in ki ga sam, ali skupaj z ostalimi, uporablja bolj ali manj ekskluzivno" (80). Gold te svoje opredelitve v nadaljevanju sicer precizneje ne eksplicira, saj se prvenstveno osredotoča na utemeljitev ("načelne") teoretske pozicije, po kateri teri-

torialnost ni toliko izraz nekega prirojenega (tj. genetsko posredovanega) "teritorialnega imperativa" (Južnič, 1987, 282), pač pa predvsem t.i. kulturne konstrukcije.⁴ Te argumentacije v pričujočem kontekstu niti niso relevantne, saj že od samega začetka zavzemamo analitično pozicijo, iz katere nas zanima teritorialnost izključno kot družbeno in kulturno strukturiran pojav. Po drugi strani iz Goldove "definicije" velja prevzeti vsaj dve premisi, ki bistveno razširjata Sackovo konceptualizacijo teritorialnosti. Prvič to, da se teritorialnost razširja (in nemara tam "začenja") tudi na raven percepcije oziroma kognicije (predvsem v povezavi z "udomačitvijo prostora" in prostorsko navezanostjo⁵), in drugič to, da so meje teritorialnosti pomaknjene tudi v polje "želje" (in ne le "akcije"), ki jo bo v nadaljnji empirični analizi pravzaprav reprezentirala akterska artikulacija teritorialnih stališč. In ker so v pričujočem prispevku v središče postavljena predvsem vprašanja, kako se v tej artikulaciji izraža kontekstualnost in nemara motiviranost družbenih razmejevanj, se poleg tega, da na odnos med človekom in življenjskim prostorom (ki je končno vedno že kulturno posredovan) gledamo dialektično, zdi še pomembnejše, da ta odnos razumemo predvsem kot izraz (kontinuirane!) družbene oziroma kulturne konstrukcije.

Na relevantnost omenjenih analitskih pogledov pri preučevanju teritorialnosti (pa tudi sicer) med slovenskimi geografi opozarja le Bufon. Tako glede pomena t.i. prostorske percepcije ugotavlja: "Subjektivna percepcija je po eni strani izrazito variabilna, po drugi strani pa se nenehno sooča z grupno percepcijo, ki se ji podreja ali jo spreminja. Rezultat procesa prostorske percepcije je nato sprejemanje različnih odločitev, ki zadevajo odnos med človekom in prostorom, a tudi oblikovanje različnih individualnih ali grupnih okolij" (Bufon, 1999, 94). Seveda pa same prostorske percepcije (domačnosti, navezanosti...) in teritorialnosti ne gre postavljati v enostaven kavzalni odnos. Tega se zaveda tudi Bufon, ko poudarja, da je teritorialnost "prej konstrukcija nekega družbenega prostora kakor pa njegova neposredna percepcija. Patriotizem in navezanost na domovino sta večinoma izrez nekega sistema verovanj in kolektivnih predstav..." (92). Čeprav se Bufonova razprava (kot tudi večina geografskih razprav) o teritorialnosti osredotoča na odnose med nacijo, narodom in etničnostjo, lahko v njej zasledimo trditvi, ki sta zanimivi tudi za mikrosocialni pogled in sta pravzaprav ekvivalentni tistima, ki smo ju povzeli že iz Goldove

4 S tem vprašanjem se iz antropološkega zornega kota ubada tudi Južnič. Tako svojo argumentacijo o družbeni in kulturni strukturiranosti teritorialnosti sklene z ugotovitvijo, da "prav zaradi interpolacije kulture (in politike) v človeško teritorialnost prav gotovo ni mogoče skleniti razprave o njej zgolj v analogiji z etološkim preučevanjem živali" (Južnič, 1987, 283).

5 O kognitivnih in vedenjskih procesih, vezanih na t.i. udomačitev prostora, o prostorski navezanosti in konceptualizaciji "doma" nasploh je v raznorodnih družboslovnih razpravah pogosto govor. Vendar pa se le-te redko dotaknejo tudi vprašanj, vezanih na teritorialno vedenje. S tem v zvezi primerjaj npr.: Lovell, 1998; Altman, Low, 1992; Macgregor Wise, 2000; Tuan, 1974; Relph, 1976; Gold, 1980 idr.

definicije. Naj ju ponovno ekspliciramo. Prvič: koncept teritorialnosti velja razširiti zunaj Sackove zamejitve, namreč na kompleksno strukturo odnosov med posameznikom, "skupnostjo" in njegovim (oziroma njenim) življenjskim okoljem. Če se izrazimo poenostavljeno: perceptivni in prisvojitveni vidiki teh odnosov so ne-očljivo povezani. In drugič, kar je na tem mestu še pomembnejše: ti odnosi so izrazito družbeno konstruirani.

Prav "družbena konstrukcija" omenjenih odnosov je pogosto (tudi zaradi že omenjene zamejitve družbene realnosti) ostajala izven vidnega polja klasične družbeno-geografske tradicije ali pa je bila, vsaj za namene mikrosocialne perspektive, prezentirana preveč "statično". Tako se pri preučevanju vedenjskih in kognitivnih procesov v kontekstu teritorialnosti izkaže kot nezadostno, če jih razlagamo zgolj skozi optiko odnosnosti nekih subjektivnih in (*in ultima analysi* neobstoječih) kolektivnih prostorskih predstav. V tem pogledu bi nemara veljalo prevzeti koncepte iz tistih okolij humanistike, ki na vprašanja družbene oziroma kulturne produkcije gledajo bolj dinamično. Iz takšne pozicije odnosov znotraj naše triade prostor (življenjsko okolje) – posameznik (socialni akter) – družba ne reduciramo na diado kolektivne – subjektivne predstave (ali npr. stališča), pač pa jih skušamo razumeti povsem dinamično – kot "pogajanja" o pomenih, ki glede oziroma v odnosu do prostora potekajo med različnimi socialnimi akterji (individualnimi ali skupinskimi), tako na horizontalni kot vertikalni osi ("veliki" in "mali" sistem). Točke, okoli katerih se v teh pogajanjih, poenostavljeno rečeno, doseže "družbeni konsenz", pa razumemo predvsem kot trenutne (in potemtakem lahko povsem kontekstualne!) stabilizacije pomenov ali, z besedami Šumijeve (2000, 192), "vozle moči". Skratka, če takšno stališče postavimo na povsem temeljni teoretski nivo, namreč nivo konceptualizacije kulturnega, lahko rečemo, da iz naše pozicije "akterji kulture ne delijo, temveč se je udeležujejo, to pa tako, da z interakcijo nenehno (re)definirajo kulturne pomena" (190). Tudi glede svojega življenjskega okolja in pogosto še posebej okoli tega.

Premisa o "delitvi" kulture kot relativno statičnem pojmovanju le-te je, lahko rečemo, implicitno prisotna v tistih pogledih, ki diferencirano kulturno in družbeno realnost vidijo v zarisih bolj ali manj jasnih prostorskih delimitacij. Tako na primer ameriški geograf Soja ravno teritorialnost opredeljuje kot "vedenjski fenomen, ki v povezavi s prostorsko organizacijo oblikuje različna vplivnostna območja ali jasno delimitirane teritorije, katerih skupna lastnost je njihova družbena specifičnost, po kateri lahko ta območja in teritorije dojamemo tudi kot posebno kulturno pokrajino in ekskluzivno življenjsko okolje za tisto družbeno skupino, ki v njej živi in ji določa družbeni in prostorski obseg" (cit. po: Bufon, 1999, 92). Seveda se lahko povsem strinjamo s trditvijo, da je teritorialnost v številnih primerih, morda tudi v

večini, povezana z oblikovanjem specifičnih, recimo jim, ekskluzivnih življenjskih okolij in (po)krajin. Po drugi strani iz tega nikakor ne gre sklepati, da je sam akt teritorialnosti, torej teritorialno vedenje kot tako, izraz pripadnosti taistim ekskluzivnim kulturnim okoljem, tj. "objektiviziranim", od nekdaj prisotnim, jasno razmejenim sociokulturnim entitetam (kar bi, poenostavljeno rečeno, lahko impliciralo projekcijo nekih "virtualnih" kolektivnih kulturnih vzorcev in predstav na vedenje posameznika). Še več, zatrdimo lahko tudi obratno, da namreč teritorialno vedenje *per se* (!), še posebej če ga preučujemo na mikrosocialnem nivoju, ne implicira nujno oblikovanje niti ne obstoj jasno prostorsko delimitiranih, objektivno določljivih, ekskluzivnih sociokulturnih "vplivnostnih območij". Nasprotno, iz epistemološke pozicije, ki temelji na dinamičnem pojmovanju socialnih procesov, lahko rečemo, da se skozi teritorialno vedenje družbena razmejevanja vedno na novo vzpostavljajo ter da se z njimi lahko tudi operira v namene prostorskega prisvajanja. V kolikšni meri se takšna, lahko nadvse kontekstualna razmejevanja prekrivajo z nekaterimi trajnejšimi in splošnejšimi družbenimi razmejitvami in v kolikšni meri so takšne razmejitve tudi prostorsko bolj ali manj jasno precizirane, pa je vprašanje, ki zadeva nadaljnjo in širšo preučitev družbenih razmejevanj. Skratka, z mikrosocialnega vidika in s stališča, po katerem kulturo obravnavamo dinamično (torej kot proces "stabiliziranja pomenov"), se nam v pričujočem kontekstu kot adekvatna izkaže uporaba pojma mejnosti; tako kot bo predstavljena v naslednjem poglavju.

Če se za konec vrnemo k problemu same konceptualne zamejitve teritorialnosti, si lahko pomagamo s postavitvijo povsem rudimentarnega teoretskega vprašanja, namreč: "Katera je tista točka, na kateri neki prostor ali kraj postane teritorij?" Iz Sackove perspektive bi se odgovor nemara glasil, da je to točka "minimalne" konkretne socialne akcije, tj. poskusa vzpostavitve nadzora nad določenim ozemljem (Sack, 1986). V skladu z opisano razširitvijo takšne konceptualne zamejitve ter ob upoštevanju pogledov tako kulturne geografije kot socialne antropologije pa bomo to točko, v tej namišljeni shemi dogajanja teritorialnosti, pomaknili nekoliko nazaj. Sam akt prisvojitve bomo razumeli kot točko konstrukcije kulturnega pomena, na kateri socialni akterji sami (čeprav vedno v odnosu in interakciji z drugimi) neki prostor "upomenjajo" v teritorij. Akt prisvojitve se skratka ne začne v že "materializirani" akciji, pač pa na ravni vrednotnih sistemov, tj. akterskih stališč, ki so vedno že kulturno konstruirana, ali bolje – uveljavljajo se skozi medaktersko interakcijo in "pogajanja". Pri tem se torej ne ukvarjamo toliko z zunanjo označitvijo nekega vedenja kot teritorialnega, pač pa prvenstveno s samo aktersko "teritorialno" pozicijo. Lahko rečemo, da se na tej ravni, tj. na ravni domačinske percepcije in percepcije preostalih vključenih

socialnih akterjev, teritorialnost pogosto začne, vprašanje pa je, kje, kdaj in kako se nadaljuje oziroma "zaključiti".

Ker teritorialnost že "na sebi" temelji v posredni ali neposredni socialni interakciji, je pravzaprav trivialna ugotovitev, da imamo opravka ne le z mehanizmi prostorskih, ampak predvsem tudi družbenih razmejevanj. In ker smo opredelili, da na razmejevanja gledamo z dinamične oziroma procesualne analitske perspektive, to hkrati pomeni, da teritorialno vedenje in z njim povezana razmejevanja opazujemo tudi v njegovi vsakokratni prostorski, družbeni in kulturni umeščenosti (torej s "sinhrono" analitske pozicije). Pri tem velja poudariti, da se skozi specifične oblike teritorialnega vedenja oblikujejo delimitacije, ki se ne prekrivajo nujno z nekimi na drugačnih kriterijih, "od zunaj" ali pa v diahroni perspektivi utemeljenimi kulturnimi ali družbenimi prostori. Prav zaradi tega uporabljamo koncept "mejnosti" kot akt oziroma dogodek razmejivne v teritorialnem pogajanju.

... K MEJNOSTI

Vpeljava koncepta mejnosti v družboslovne diskurze je potekala v glavnem, če že ne izključno, skozi (nemalokrat polemične) razprave o etničnosti, ki so se znotraj socialnoantropološke stroke razvlele z nastopom t.i. etnografske nove evidence,⁶ katere zasluga je ne nazadnje že sama privedba pojma etničnosti v antropološko terminologijo (Šumi, 2000, 102). Čeprav v pričujočem prispevku niso postavljena v ospredje vprašanja samih etničnih razmejevanj (v smislu odnosa med kulturno diferenciacijo in kolektivnimi identifikacijami), pa iz teh razprav velja povzeti tiste ugotovitve, ki jih je predvidoma moč uporabiti v pojasnjevanju mehanizmov in funkcij družbenih razmejevanj nasploh. S tem ne izključujemo, da ta razmejevanja glede na "vsebinsko" niso lahko tudi etnična, pač pa predpostavljamo predvsem to, da se v specifični kontekstualni rabi družbena razmejevanja ne držijo nujno kriterijev, ki izhajajo (zgolj) iz eksplicitnega akterskega dojemanja (in aktivacije) kulturnih razlik in podobnosti (če sila poenostavimo: ni vsaka socialna razmejitev oziroma identifikacija tudi že "etnična"). Tako je ravno pri preučevanju prostorskega prisvajanja pričakovati, da bodo v akterskih izražanjih in argumentacijah teritorialnih stališč izpostavljane tudi razmejivne, ki slonijo na navidezno povsem "prostorskih" kriterijih; čeprav bi le s težavo

trdili, da ti niso hkrati utemeljeni v že bolj ali manj ustaljenih socio-kulturnih razmejevanjih. Pravzaprav je eden osnovnih namenov prav takšne "prostorske kriterije" soočiti s preostalimi vidiki družbenih identifikacij ali razmejevanj.⁷ Tako lahko na različnih taksonomičnih oziroma prostorskih ravneh (lokalna, regionalna, nacionalna) primerjamo relevantno naslednjih kriterijev: provenience (izvornosti) oziroma avtohtonosti in alohtonosti, trenutne ("neformalne") pripadnosti obstoječim (bolj ali manj "zamišljenim") socio-kulturnim skupnostim, formalne pripadnosti upravno-političnim entitam in končno pripadnosti bolj ali manj specifičnim socialnim miljejem.

Nekoliko posplošeno lahko zatrdimo, da so se vse pogostejše razprave o etničnosti (v sodobnejšem jeziku bi rekli o etničnih razmejevanjih) pojavile kot odgovor na do tedaj prevladujočo antropološko analitično paradigmo (in s tem povezano etnografsko evidenco), katere impliciten "teleološki" načrt je bil možnost globalne komparacije (kako podobno Sackovi interpretaciji teritorialnosti), izdelava zemljevida "ljudstev sveta". Takšna usmeritev je skoraj zahtevala analitsko pozicijo, ki je na socio-kulturna združevanja gledala "izolacionistično", kot na prostorsko in družbeno jasno razmejene entitete, znotraj katerih je bila kultura "homogena in enakomerno porazdeljena kakor krušni namaz" (Šumi, 2000, 176). Ozemeljske in kulturne (simbolne) meje med tako opredeljenimi (in ne nazadnje lahko povsem "fiktivno" zamejenimi) skupinami ljudi so se zdele samoumevne in v glavnem niso bile postavljene pod vprašaj. Prav problematičnost teh meja pa je bila postavljena v samo središče vznika koncepta mejnosti. Vsebinsko nove etnografske evidence so namreč sestavljali številni primeri, v katerih se nekatere od zunaj (tj. z etnografske pozicije) jasno razpoznavne meje niso povsem skladale s kulturno vsebinsko zamejenega, kar se je sprva zdelo kot motnja, iregularnost v odnosu do bolj ali manj preciznih razmejivnih kriterijev. Na ta način so bili etnografi, kot ugotavlja Knežević-Hočevar (1999, 48), prisiljeni priznati hipotetični (in torej tudi arbitrarni) značaj entitet in sistemov, ki so jih opisovali, in pri tem implicitno priznati obstoj medsebojnih odvisnosti in kontinuitet, ki so segale preko meja preučevanih terenov. Lahko rečemo, da prav priznanje o arbitrarnosti (kar ne zmanjšuje nujno same analitske uporabnosti) "izoliranih" in nemara idealno-tipskih družbenih, kulturnih, etničnih, komunikacijskih, prostorskih... sistemov pogosto umanjka tudi v drugih področjih humanistike.

6 S tem izrazom se v zgodovini socialne antropologije označuje vznik novih, tedaj nestandardnih perspektiv v preučevanju kulturne variacije in z njo povezane skupinskosti, torej tega, kar bi danes poimenovali vprašanja medetničnih odnosov in meja. Tako kronološko kot glede na avtorje je to novo usmeritev težko natančno opredeliti. Večino prelomnega "dogajanja" sicer lahko umestimo v šestdeseta leta, med zgodnejšimi predstavniki pa, poleg E. Leacha in F. Bartha, velja omeniti predvsem t.i. manchestrsko šolo: M. Gluckman, A. Cohen, J. C. Mitchell, P. Mayer (Knežević-Hočevar, 1999, 49-78).

7 Kar je navsezadnje lahko nerazrešljiva naloga, saj pogosto (če že ne *a priori*) ni moč razločevati med, kot opozarja tudi Južnič (1993), "miljejem prostora in miljejem družbe".

Zgornja vprašanja in predvsem tista, ki so se porajala ob, če se izrazimo z besedami Šumijeve (2000, 176), (navidezni) dihotomijah med idealnimi, normativnimi stanji "kulture" in dejanskim vedenjem znotraj nje, so v središče antropoloških preučevanj postavila tudi do tedaj relativno prezrto evidenco etničnih (samo)označevanj. Tako so vse pogosteje opozarjali na pomen domačinskih percepcij skupinskih meja, v odnosu in pogosto kontrastu do tistih, ki so jih skušali zarisati neki zunanji, "objektivni" kriteriji. Barthov "prelomni" odgovor na vprašanja glede relevantnosti in navidezne dihotomije med obema vrstama kriterijev je bil nedvoumen. Z vidika tega, kar je "družbeno učinkovito" (Barth, 1970, 13), zanj "kritična poteza torej postane... značilnost samopripisa in pripisa s strani drugih... Kolikor akterji uporabljajo etnične identitete za kategorizacijo sebe in drugih v namene interakcije, v tem organizacijskem smislu tvorijo etnične skupine" (13-14). "Revolucionarnost" slavne Barthove študije se pogosto sintetizira v kratko ugotovitev, da je etničnost pravzaprav družbena organizacija kulturnih razlik. Etnično identifikacijo potemtakem lahko razumemo predvsem kot akt oziroma proces razmejitve, v namene katere (kar še ne pomeni, da tudi "namenoma") akterji aktivirajo ali organizirajo določen (radikalno rečeno "arbitraren") izbor kulturnih potez. Le na ta način je moč razumeti, kako se v poudarjanju etnične razlike nekatere kulturne poteze uveljavljajo kot tako rekoč emblematične, nekatere pa ostanejo ignorirane ali celo zanikane. Dejanska ("objektivna") notranja kulturna (ne)podobnost pri tem ni tako pomembna, saj ključno vlogo igra trenuten (torej tudi kontekstualen!) izbor tistih razločevalnih potez, ki se akterjem samim zde pomembne (Šumi, 2000, 107).

S tem ko je Barth ubesedil etničnost kot procesualen in organizacijski princip socialnih razločevanj, v nasprotju z gledanjem, ki etnično skupnost obravnava kot nekakšno, če se izrazimo z Narrolovo terminologijo, homogeno "enoto nosilko kulture",⁸ je hkrati kot ključno kategorijo v procesu "etnicizacije" postavil mejo. Etničnost se namreč nikoli ne vzpostavlja v izolaciji, pač pa vedno in izključno v interakciji, vedno že v razmerju do Drugega, tj. razlikovanega (Barth, 1970, 15-6). Še več, etnična meja se vzpostavlja in vzdržuje ne le skozi socialno interakcijo, pač pa tudi ob prehajanju ljudi preko nje ali, kot to interpretira Šumi (2000, 184), ob t.i. etničnih konverzijah. In ker je meja pri tem razumljena

povsem procesualno in dinamično, se zdi pojem "mejnost" ravno pravšen prevod Barthove *Boundaries*; namreč v nasprotju z "mejo", ki asociira "statično" delimitacijo in ne samega akta, "dogodka" (178) razmejitve v fazi socialne interakcije.

V pričujočem kontekstu posebej pomembna je tista Barthova trditev, ki (etnično) mejnost postavlja v funkcijo "kanaliziranja družbenega življenja", s tem ko je z nizi "predpisov" pravzaprav strukturirana tudi interesnična komunikacija in interakcija (Barth, 1970, 15). Ali, kot je bilo že citirano: etnične kategorizacije so "uporabljene" v namene socialne interakcije. S tem je Barth teoretsko osmislil tisto etnografsko evidenco, ki je že pred njegovim Uvodom opozarjala na pojave t.i. identitetnih preklapljanj oziroma situacijske pogojenosti (kontekstualnosti) etničnih identitet in skupinskih pripadnosti nasploh.⁹ Lahko rečemo, da je idejo o situacijski etničnosti etničnih grupiranj, predvsem v smislu njihove prepletenosti z ekonomskimi in političnimi odnosi, še najdlje prignal A. Cohen. V svoji študiji¹⁰ namreč v središče postavlja ne le kontekstualnost, pač pa predvsem tudi interesno pogojenost ali, drugače povedano, motiviranost vzpostavljanja in vzdrževanja etničnih meja. Etničnost razume predvsem kot pojav, pri katerem neka skupina v določenih okoliščinah manipulira z izbranimi diakritičnimi kulturnimi potezami, z namenom oblikovanja t.i. "neformalne politične organizacije", ki jo *in ultima anlysi* uporablja v boju za moč z drugimi skupinami (Cohen, 1969). Čeprav je Cohen svojo trditev, da je etničnost prvenstveno pojav politično-ekonomskega (čeprav neformalnega) in s tem tudi izrazito interesnega združevanja (torej razločevanja), nemara zastavil, kot ugotavlja tudi Šumi (2000, 114), nekoliko preveč radikalno, lahko pri njem zasledimo implikacije, ki so nadvse relevantne za pričujoči kontekst. Cohen namreč preučevanje etničnosti, in potemtakem bi lahko rekli tudi socialnih razmejevanj nasploh, eksplicitno (!) zastavi kot vprašanje funkcije in ne le prepoznavanja družbenih razmejevanj. Tako Barthovo formulacijo pomena akterskih (samo)pripisov ovrednoti kot zgolj začetno točko preučevanj: "Tako lahko kvečjemu dokažemo, da etnične kategorije zares obstajajo. To je seveda v redu, če gre za začetno točko v preiskavi, ni pa to nikakršen zaključek." In dalje: "En način zastavitve analize etničnosti je v njenih prepletenostih z ekonomskimi in političnimi odnosi, ki jih bom zaradi

8 Besedna zveza se nanaša na Narrolov koncept "*cultunit*", kot ga je definiral v svojem članku *On ethnic unit classification* iz leta 1964 (*Current anthropology*, 5, 283-312). V njem je skušal definirati kriterije, po katerih bi bilo moč identificirati primerljive enote socio-kulturnih kolektivitet – na različnih koncih sveta in ne glede na njihove specifične karakteristike. Skratka, iskala se je možnost globalne primerjave.

9 S tem v zvezi velja omeniti predvsem odmevno študijo E. Leacha: *Political Systems in Highland Burma*, objavljeno že leta 1954 (London, The Athlone Press); poleg tega pa tudi študije pripadnikov t.i. manchestrske šole (M. Gluckmana in J. C. Mitchella), prav tako objavljene v drugi polovici petdesetih let.

10 Ugotovitev se nanaša na njegovo delo *Custom and Politics in Urban Afrika* iz leta 1969.

kratkosti imenoval politične" (cit. po: Šumi, 2000, 113-114).¹¹ To slednje pa pravzaprav pomeni, da etničnosti oziroma družbena razmejevanja nasploh ne opazujemo le na "deklarativnem" nivoju, tj. na nivoju akterske (samo)klasifikacije, pač pa v njihovi konkretni funkciji, torej v specifičnih kontekstih in v okvirih konkretne socialne (inter)akcije. Ne nazadnje le v takšnih primerih prihaja do izraza socialna relevantnost mejnosti. In enega takšnih kontekstov nedvomno predstavljajo tudi različne oblike teritorialnega vedenja, tj. prostorskega prisvajanja.

Omenili smo že, da iz koncepta mejnosti, tako kot je bil formuliran v razpravah o etničnosti, v pričujočem kontekstu velja prevzeti tiste ugotovitve, ki jih je potencialno moč aplicirati na družbeno-prostorska razmejevanja nasploh. Naj za nas relevantne ugotovitve na kratko strnemo:

Družbena razmejevanja obravnavamo kot proces (dogodek), tj. organizacijo tistih razločevalnih lastnosti ("kriterijev"), ki se socialnim akterjem (oziroma skupini) zde pomembne.

Izbor lastnosti in posledično razmejitve se lahko razlikujejo glede na kontekst in so potemtakem premakljive (spremenljive) in situacijsko "prilagodljive".

Kontekstualnost razmejevanj je po eni strani določena s taksonomičnim ali prostorskim nivojem primerjave, po drugi pa s samo vlogo, pomenom in funkcijo le-teh.

Razmejevanja so lahko povsem interesno pogojena oziroma motivirana.

Razmejevanja se uveljavljajo le v posredni ali neposredni socialni interakciji (lahko zgolj "primerjavi"), pri čemer vzdrževanje in funkcija meje nista ogrožena s prehajanjem članov preko nje.

Skratka, po eni strani se je potrebno zavedati procesualnosti, "sinhronosti", dialektičnosti, kontekstualnosti razmejevanj, po drugi strani pa tudi njihove "funkcije" oziroma socialne relevantnosti. Pri tem v ospredje ne stopajo toliko vprašanja organizacije same kulturne različnosti, pač pa razmejevanje v širšem pomenu besede, tj. ne le "drugačnost", pač pa "drugost" nasploh. To drugost jemljemo kot splošnejšo kategorijo, ki ne zadeva nujno le akterske percepcije drugačnosti – v smislu izbora kulturnih potez – le kolikor kulturo razumemo "barthovsko", kot: "nič drugega kot način opisovanja človeškega vedenja" (Barth, 1970, 9). V tem pogledu bi bilo zato smiselneje uporabiti terminologijo Šumijeve (2000, 178), ki mejnost formulira z vidika

akterskih pogajanj o pomenu, pri čemer je "temeljna socialna akcija v 'lovljenju' in nenehnem definiranju pomena samega". Mejnost bi torej, najsplošneje rečeno, lahko razumeli kot organizacijo kakršnihkoli družbeno relevantnih (pomembnih) razlik, tj. lastnosti, ki so v danem trenutku postavljene kot razločevalne.

Ker je v pričujočem kontekstu poudarek na artikulaciji in predvsem "uporabi" družbenih razmejevanj, kot prihajajo do izraza v kontekstu prostorskega prisvajanja, je pričakovati, da bodo v ospredje postavljeni na videz povsem "prostorski" kriteriji razmejevanj, kot npr.: avtohtonost in alohtonost, izvornost, formalna ali neformalna pripadnost določenim družbeno-prostorskim skupnostim... Pri tem ne trdimo, da takšni kriteriji niso lahko projekcije že uveljavljenih družbenih (lahko tudi etničnih) razmejevanj v prostor, pač pa trdimo to, da ne temeljijo nujno na akterskih percepcijah samih (kulturnih) "različnosti". Ti kriteriji bodo nadalje soočeni s tistimi, ki temeljijo na pripadnosti nekemu specifičnemu socialnemu miljeju ali t.i. "komunikacijski", interesni grupaciji. Posebna pozornost bo še posvečena odnosu med kriteriji lokalne (regionalne) in nacionalne pripadnosti. Osrednji namen pričujočega prispevka je ne nazadnje prav primerjava oziroma opredelitev relevantnosti vseh omenjenih razmejevanj v specifičnem kontekstu, tj. v argumentaciji teritorialnih stališč, torej prostorskega prisvajanja. S tem iščemo odgovor na vprašanje, ali in kako so neka "deklarativna" razmejevanja tudi družbeno relevantna.

Na ta način smo, upam, smiselno povezali koncepta mejnosti in teritorialnosti. V nadaljevanju bodo na kratko predstavljeni izsledki dela raziskave, v katerih bo relevantnost družbenih razmejevanj "merjena" v akterskih stališčih o možnostih uporabe točno določenega ozemlja, tj. reke Soče. Pri tem se bodo izpostavile hierarhije "privilegiranosti" oziroma delitve na tiste, ki so do teritorija bolj ali manj upravičeni. Ker se analiza omejuje na družbena razmejevanja kot jih artikulirajo posamezniki, jo lahko formuliramo tudi kot vprašanje, kako akterji operirajo z izborom različnih identifikacij znotraj konteksta teritorialnega vedenja. To pa še ne pomeni, da *a priori* priznavamo "možnosti posameznika, da poljubno vstopa v določene socialne identifikacije" (Brumen, 2000, 83), pač pa to "možnost" razumemo kot relativno pogojeno z njegovo družbeno oziroma kulturno umeščenostjo. Če se izrazimo abstraktno: družbeno-prostorski miljeji se križajo, prekrivajo, "komunicirajo" in "pogajajo".

11 Kritika Barthovega koncepta etničnosti na tem mestu morda ni povsem upravičena, saj bi Cohenov koncept "motiviranosti" etničnih razmejevanj lahko zasledili tudi v že omenjeni Barthovi formulaciji o mejnosti v "funkciji" strukturiranja socialne interakcije, čeprav same funkcije razmejevanj eksplicitno ne poudarja.

"ČIGAVA JE SOČA?"

"Tujci še vedno tržijo Sočo, kot da bi bila reka njihova."

(Soča še vedno madžarska reka, Delo 6. 6. 2001, 8; poudarek M. V.)

Začetki komercialne dejavnosti na reki Soči segajo že več kot petnajst let nazaj, vendar pa sta "tržišče" vsaj do začetka devetdesetih let obvladovali samo dve podjetji: prvoustanovljeno domače, tj. bovško podjetje in drugo, katerega ustanovitelji (in zaposleni) so bili Novogoričani. Pravi razmah tovrstne turistične ponudbe Zgornje Posočje doživlja od zgodnjih devetdesetih let naprej, tako da danes lahko naštejemo vsaj devet slovenskih podjetij, ki se na Soči in ob njej pojavljajo redno. Zanimivo je, da se vrsto let, če izvzamemo zgodnja "nesoglasja" med prvim – domačim in drugim – novogoriškim podjetjem ter kasnejše občasne "lokalne zamere" med posameznimi akterji, le redko, če ne celo izjemoma, postavlja vprašanje, kdo je in kdo ni upravičen do "rabe" reke Soče. V Sloveniji (večinoma v Zgornjem Posočju) registrirana podjetja so sicer v bolj ali manj izrazitem konkurenčnem razmerju, občasno vstopajo v nekakšne poslovne "koalicije" in "opozicije", vendar pa si v glavnem tudi pomagajo, (relativno) sodelujejo, formalno in neformalno komunicirajo. Lahko rečemo, da lastniki in (večinoma sezonsko) zaposleni, pa tudi rednejši obiskovalci, prijatelji in drugi, ki se ukvarjajo s podobnimi dejavnostmi, danes tvorijo zelo prepoznaven in relativno zaključen socialni milje, s katerim se "vpleteni" akterji tudi dokaj eksplicitno identificirajo.

Razprave o razlikah v upravičenosti "trženja" reke Soče in s tem povezana razmejevanja, sicer večinoma v obliki ne povsem izostrenih deklarativnih delitev na "domačine" in "tujce", postanejo aktualna šele s prihodom "radikalnega Drugega", ki se vmeša v do tedaj dokaj zaključena "lokalna" konkurenčna razmerja. Predvsem zadnja štiri leta se namreč na Soči pojavlja vse večje število tujih, tj. čeških in predvsem madžarskih podjetij, ki se ukvarjajo s prodajo enakih storitev kot "domača" podjetja, pri čemer uporabljajo svojo opremo in prevozna sredstva, stranke pa v glavnem¹² pripeljejo s seboj. Stališča "domačih" akterjev (tj. tistih, ki delujejo znotraj omenjenih devetih podjetij) o tem, da bi bilo

dejavnosti teh podjetij potrebno prepovedati, so skoraj popolnoma enotna, najpogosteje navajani argumenti pa so: da tuja podjetja predstavljajo neelojalno konkurenco, ker ponujajo storitve po nižji ceni, hkrati pa ne plačujejo davkov in (do nedavnega) nikakršnih pristojbin; da delajo nelegalno, saj nimajo ustreznih dovoljenj ("delo na črno", brez delovnih viz, registracije ipd.); da nimajo ustreznega znanja in opreme za opravljanje teh dejavnosti; da je narava preobremenjena in bi bilo promet potrebno omejiti... in seveda predvsem, da "odžirajo kruh" domačinom (lokalni, regionalni ali nacionalni (?) "skupnosti"), ker pravzaprav "vdirajo" v njihov preživitveni sistem. Skratka, eksplicitnejše oblike prostorskega prisvajanja se pojavijo šele kot odgovor na vdor (v očeh domačih akterjev) neelojalne konkurence, ki hkrati predstavlja "radikalno Drugega" (s katerim domači akterji, razen konfliktno, skoraj ne komunicirajo).¹³ Lahko rečemo, da je Soča šele v tej konfrontaciji iz elementa prostora (vsaj eksplicitno) upomenjana v "element teritorija".

V zadnjih letih postajajo pritoževanja domačih akterjev vse glasnejša, razprave tako rekoč del sezonskega vsakdana, občasno prihaja do verbalnih konfliktov, pa tudi "ostrejših" akcij domačih akterjev z namenom "preganjanja" nezaželenih tujih podjetij. Problematika se vse pogosteje pojavlja v nacionalnih medijih, čeprav večinoma površno in enostransko prezentirana. Kot odgovor na pritisk lokalnih podjetij in medijev občina Bovec (kasneje ji sledita tudi občini Kobarid in Tolmin) leta 2000 sprejme odlok, po katerem se zaračunavajo vstopna in izstopna mesta vsem, tako komercialnim kot nekomercialnim "uporabnikom" reke Soče. Ne glede na poprejšnji formalni "dogovor" z lastniki domačih podjetij (tj. registriranimi v občini Bovec) pa odloka v takšni obliki danes ne odobrava nihče od vpletenih, torej tudi od intervjuvanih akterjev. Še več, ker odlok zahteva zaračunavanje (enakih) pristojbin vsem uporabnikom ne glede na njihovo provenienco ali registracijo in potemtakem načeloma ne vzpostavlja prioritetenih razmejitev med "domačimi" in "tujimi", velika večina v njem ne vidi, kot se je izrazil eden od lokalnih informatorjev: *"nič drugega kot pesek v oči"*. Čeprav je odlok v širši javnosti oziroma v nacionalnem prostoru, predvsem zaradi površnega spremljanja medijev, vzbujal videz ureditve razmer na reki Soči, pa "iz domačinskega zornega kota", še posebej po mnenju tistih, ki se uvrščajo v omenjeni socialni milje, to še

12 V glavnem zato, ker so bile pritožbe (in tudi akcije) domačih akterjev še posebej očitne takrat, ko so nekateri izmed omenjenih podjetij stranke novačila kar na Bovškem.

13 K temu bi kot zanimivost veljalo dodati, da prisvajanja niso bila tako izrazita v odnosu do pred omenjenimi podjetji prisotnih zahodnoevropskih "kajakških šol". Vzroke je iskati v tem, da se ukvarjajo z dejavnostjo (ki jo sicer ponujajo tudi domača podjetja), ki ni tako profitna in množična, torej ne predstavljajo tako neposredne konkurence domačim podjetjem; da zasedajo manj prostora in se z domačimi akterji manj pogosto neposredno srečujejo; mogoče pa tudi v tem, da o njih domačini ne gojijo enakih stereotipov kot o pripadnikih vzhodnoevropskih držav (tipične in pogoste stereotipe lepo povzame izjava, da so *"klošarji"*).

zdaleč ni tako. Tako so zahteve po ustreznem pravnem sankcioniranju plovnega režima glasnejše kot kadar koli prej. S tega vidika si je nemara zanimivo pogledati teritorialna stališča tistih v Sloveniji registriranih podjetij, ki se s to dejavnostjo na Soči redno ukvarjajo.

V nadaljevanju podajam kratek povzetek razgovorov (delno strukturiranih intervjujev) z lastniki devetih podjetij, ki se razlikujejo glede na leto ustanovitve, sedež oziroma kraj registracije ter glede na provenienco lastnika(ov) in zaposlenih. Od teh podjetij samo eno nima stalne sezonske "baze" v Zgornjem Posočju, ampak bolj ali manj redno prihaja iz Ljubljane. Ker je raziskava zasnovana dolgotrajneje in vključuje tudi metodo opazovanja z udeležbo, na tem mestu podajam le delne ugotovitve, ki imajo v precejšnji meri sondažni značaj. Pozornost je posebej usmerjena na družbena razmejevanja in identitetne izbore, kot jih informatorji izpostavljajo oziroma aktivirajo v artikulaciji in argumentaciji svojih teritorialnih stališč. Kot bomo videli, so predvsem prostorske prezentacije razmejitev jasno opredeljene, medtem ko nekatere "ne-prostorske", predvsem glede razlikovanja med t.i. formalno in neformalno pripadnostjo določeni lokalni skupnosti, v mnenjih informatorjev pogosto niso eksplicirane. Tabela 1 je potrebno razumeti kot povsem "shematično", saj bo natančnejša kategorizacija teritorialnih stališč predvidoma

(kolikor sploh bo) možna šele ob zaključku obsežnejše raziskave.

Pomembno je poudariti, da večina informatorjev eksplicitno sprejema pravno formulacijo, po kateri je Soča (kot tudi vsaka druga reka) "javna dobrina" in potemtakem ne more postati nikogaršnja "last". Tudi tisti, predvsem to velja za lastnike – domačine (bivajoče v eni izmed treh občin Zgornjega Posočja), ki so najgorečnejši zagovorniki ureditve plovne režima v prid lokalne(ih) skupnosti, v zagovarjanju svojih teritorialnih stališč ne uporabljajo argumenta t.i. "neposrednega" prisvajanja.¹⁴ Večina informatorjev se eksplicitno ali implicitno sklicuje predvsem na argument, da "tuja" podjetja z vdiranjem v sistem domače ekonomije ožijo njen trg, zmanjšujejo potencialni promet in posledično ogrožajo uspešnost (če ne celo "preživetje") domačih oziroma v Zgornjem Posočju že ustaljenih podjetij. Če izjave informatorjev nekoliko radikaliziramo, je na neki način "ogrožena" sama lokalna skupnost, njena kontinuiteta, saj Zgornje Posočje, še posebej pa Bovško, predstavlja demografsko ogroženo območje *par excellence*, konstantno soočeno s problemom zaposlovanja in posledično odseljevanja mladih ljudi. Takšna samopodoba lokalnega prostora je pogosto priklicana v funkciji opravičevanja prioriteta, ki naj bi jih pri komercialni rabi reke Soče bile deležne lokalne skupnosti.

Tabela: Načelna hierarhizacija prioritet pri komercialni rabi reke Soče.

Table: Fundamental hierarchy of priorities in commercial use of the Soča river.

št	provenienca lastnika	občina registracije	Leto regist.	Načelna hierarhija prioritet	kriteriji				način razmejevanja
					b	c	d	e	
1	Bovec	Bovec	'84 ('95)	bo/ko/to >> drugi	b		d		koncesije
2	Bovec	Bovec	'95	bo/(ko/to) >> slo >> drugi	b		d		koncesije, takse
3	Bovec-N.Gorica	Bovec	'89	bo/ko/(to) >> slo > drugi		c	d	e	koncesije
4	Čezsoča	Bovec	'91 ('98)	bo/ko/to >> drugi	b	c	d		koncesije
5	Kobarid	Kobarid	'97	bo/ko/to >> slo > drugi	b	c	d		koncesije
6	Tolmin	Tolmin	'98	bo/ko/to >> slo >> drugi	b	c	d	e	koncesije, takse
7	Nova Gorica	N.G. - Bovec	'93	bo/ko/to > slo >> drugi		c	d	e	koncesije
8	Ljubljana	Ljubljana	'92	bo/ko/to > slo >> drugi	a	b	c	d	koncesije
9	Italija	Kobarid	'92	bo/ko/to > drugi			d		(davek)

prostorske enote:

bo = občina Bovec
ko = občina Kobarid
to = občina Tolmin
slo = Slovenija

>> "močnejša" razmejitev

najpogosteje izpostavljeni kriteriji:

a = provenienca lastnika
b = stalno bivališče lastnika
c = provenienca/bivališče zaposlenih
d = registracija podjetja
e = kontinuiteta prisotnosti

> "šibkejša" razmejitev prioritet

14 Očitno pa se takšen argument implicitno pojavlja v nekaterih, predvsem pisanih medijih, pri čemer se prisvajanje v glavnem sklicuje na nacionalni nivo. Tako na primer v formulacijah poenostavljenih predstav, da je Soča "naša", tj. "slovenska" reka.

Da je za domače akterje¹⁵ nujnost sankcioniranja prioritete pri uporabi reke Soče vezana na zaščito domačinskega preživetvenega sistema oziroma na blagostanje lokalne skupnosti, potrjuje tudi seznam najpogosteje uporabljenih razmejitvenih kriterijev pri delitvi na bolj in manj (oziroma ne-) upravične (Tabela). Tako skoraj vsi poudarjajo, da naj bi prioriteto imela predvsem podjetja: ki so registrirana v eni izmed treh lokalnih občin (kriterij d); katerih lastnik ali, natančneje, vsaj eden od lastnikov je človek, ki ima v tej občini stalno bivališče oziroma v njej dejansko biva (b); in v katerih naj bi bili prioriteto zaposleni domačini, čeprav večinoma sprejemajo tudi zaposlene iz drugih delov Slovenije, redkeje pa tudi iz tujine (že zaradi tega, ker v samih lokalnih občinah ni vedno dovolj ustrezne delovne sile) (c). Naštete razmejitvene kriterije, še posebej kriterij registracije (d), lahko sintetično ponazorimo s pogosto izjavo informatorjev: *"pomembno je, da dnar ostaja tle"*. Slednji, pravzaprav najpogosteje ponavljajoči se argument je priklican v funkciji razmejevanja tako v odnosu do podjetij, ki so registrirana znotraj Slovenije, vendar izven najožje, tj. "regionalne" zamejitve, kot tudi v odnosu do tujih podjetij nasploh. Lahko rečemo, da takšna argumentacija sama na sebi še ni utemeljena na kriterijih "izvornosti", kaj šele kulturne "različnosti" (čeprav ne zanikamo, da z njo ni povezana; prim. npr. op. 12), pač pa se nanaša na poudarjanje pripadnosti "horizontalno" oziroma prostorsko dokaj precizno razmejenim lokalnim skupnostim (recimo jim "formalne lokalitete"), katerih vsebinske razmejitve pa večinoma niso eksplicitno ali tako jasno artikulirane. Skratka, iz skupine prvoupravičenih so najprej izločeni vsi tisti, ki pridejo v Zgornje Posočje od zunaj, posel opravijo in nato odidejo. Kot se slikovito izrazi informator, eden od solastnikov družinskega podjetja v Čezsoči: *"Kravo je pomuzu in je šou."* Pri tem je indikativno tudi dejstvo, da samo eden od šestih domačih informatorjev (št.1 do 6) ne izpostavlja pomena same provenience lastništva podjetja (zanimivo, edino izmed šestih podjetij, ki je glede na lastniško provenienco mešano!); čeprav po drugi strani postavlja kot pogoj zaposlovanje domačinov in kontinuiteto prisotnosti, kar v praksi pomeni, da v izbor pridejo le podjetja, ki so na Bovškem že več let uveljavljena in tvorijo relativno "zaključen" socialni oziroma "interesni" milje. Preostali, kot je moč sklepati iz razgovorov, sicer sprejemajo vključevanje tujega (nelokalnega in neslovenskega) kapitala, vendar večina največ v obliki večjega ali manjšega deleža, medtem ko bi moral biti "nosilec" podjetja vsekakor domačin.

Sam prostorski vidik razmejevanja in hierarhizacija območij z večjimi ali manjšimi prioritetami sta, kot že omenjeno, dokaj enostavna in v tem med mnenji

izbranih informatorjev, gledano splošno, skoraj ni razlik. Tako se kot območje in njemu pripadajoče lokalne skupnosti, ki naj bi bile prve deležne prioritete, zarisuje Zgornje Posočje, tj. občine Bovec, Kobarid in Tolmin. Ta razmejitev se pravzaprav sklada z ugotovitvami raziskave iz leta 2000, v kateri se je pokazalo, da domačini na Bovškem poleg izrazito lokalnih pripadnosti (glede na kraj ali dolino) izpostavljajo tudi pripadnost širši regiji Zgornjega Posočja, ki je sicer bila še pred letom 1996 zajeta v skupno upravno enoto – občino Tolmin (Vranješ, 2000). V pričujočem kontekstu se sama identifikacija z omenjenim območjem redkeje izpostavlja kot pa predvsem argument, da v omenjenih občinah leži tisti del Soče (in okolišne narave nasploh), ki je najprimernejši za turistično trženje. V resnici se velika večina turističnega prometa odvija v bovški in (nekoliko manj) kobariški občini, medtem ko je v primerjavi z njima promet na delu Soče v tolminski občini (zaradi manjše atraktivnosti) skoraj neznaten. Kljub temu med omenjene občine informatorji praktično ne postavljajo prioritetenih meja, kar je deloma moč interpretirati kot "identifikacijo" oziroma predstavo o relativno zaključenem območju Zgornjega Posočja. Tako zamejeno "regijo" ne nazadnje identificirajo tudi tisti informatorji (št. 7 do 9), ki v tem okolju sicer ne bivajo.

Potem ko smo to najožje prioriteto območje razločili, se postavlja vprašanje relevantnosti razmejitev na nivoju nacionalne identifikacije, oziroma razmerja v relevantnosti (izražene) nacionalne in lokalne pripadnosti v artikulacijah teritorialnih stališč posameznih informatorjev. V tem pogledu ni dvoma, da je za domače akterje relevantnejša, ali bolje, primarnejša razmejitev v skladu s pripadnostjo omenjenemu lokalnemu okolju, ki ga v razgovorih vedno tudi prvega izpostavijo. Po drugi strani razmejevanje nacionalnega prostora v pričujočem kontekstu večinoma izpostavljajo šele potem, ko jim je vprašanje eksplicitno zastavljeno. Tudi v tem primeru pa sta se izmed šestih domačih informatorjev dva opredelila, da med "drugimi", torej "nelokalci", ni potrebno delati razlik (vsem bi komercialno rabo prepovedala); dva (št. 3 in 5) sta razlike izpostavila le v nekaterih kriterijih (npr. možnost nedomačina Slovenca, da ima registrirano podjetje v treh občinah; zaposlovanje Slovencev idr.), pri čemer zunaj Zgornjega Posočja registriranim podjetjem ne bi dovolila, da bi se na Soči ukvarjala s komercialnimi dejavnostmi; dva pa bi "drugim" slovenskim podjetjem, ob plačilu primernih taks, to dopustila, medtem ko bi tujim podjetjem takšne dejavnosti izrecno prepovedala. Skratka, ugotovimo lahko, da za domače akterje, ki se ukvarjajo s trženjem reke Soče, v tem kontekstu sicer obstajata vsaj dve kategoriji "tujcev" – tisti znotraj in tisti

15 Na tem mestu kot domačine opredeljujem tiste informatorje, ki (večina) od rojstva bolj ali manj kontinuirano bivajo v eni izmed treh občin Zgornjega Posočja. Gre za (so)lastnike podjetij oštevilčenih od 1 do 6.

zunaj slovenskih meja; pri tem pa je nedvomno primarna razmejitev na podlagi lokalne oziroma "regionalne" pripadnosti. Takšno stališče navsezadnje nekateri izpostavljajo tudi v luči približevanja Evropski uniji; takrat bo namreč, kot na primer ugotavlja eden od (domačih) informatorjev, *"take stvari treba reševati predvsem na lokalnem nivoju"*.

Zanimivo je, da določeno, čeprav nikakor ne "ekskluzivno" prioriteto lokalnim podjetjem priznava tudi tista dva informatorja – lastnika, ki v Zgornjem Posočju ne bivata. Po drugi strani je bolj ali manj pričakovano, da z izpostavljanjem različnih kriterijev izraziteje poudarjata razmejitve na nivoju nacionalne pripadnosti, tj. med slovenskimi in tujimi podjetji. Lahko rečemo, da se v njunem kot tudi v večini drugih primerov srečujemo z eksplicitno ali implicitno interesno pogojenim oziroma motiviranim uporabljanjem identitetnih izborov in z njimi povezanih razmejevanj v namene argumentacije lastnih teritorialnih stališč. Tako se na primer informator iz Ljubljane sicer strinja z uvedbo določenih prioritet za lokalna podjetja, vendar pri tem izrecno poudarja, da kot "lokalna" ne razume podjetja, ki so v treh občinah zgolj registrirana (kriterij d je zanj relevanten le na nacionalni ravni), pač pa tista, ki so v lasti "pravih" ali "izvornih" in ne le "formalnih" pripadnikov lokalnih skupnosti (zanimivo, distinkcija, ki je tako jasno ne eksplicira nihče od domačih informatorjev; kriterija a in b). S tem se pravzaprav umešča v prioriteten rang ostalih dveh podjetij (št. 7 in 9), registriranih v Zgornjem Posočju in v lasti nedomačinov, v primerjavi s katerima se počuti (kot se sam izrazi) diskriminiranega.¹⁶ Na drugi strani informator iz Nove Gorice s podjetjem registriranim v Bovcu med kriterije hierarhizacije prioritet ne uvršča stalnega bivališča oziroma "dejanske" lokalne pripadnosti; prav tako prioritete ne pogojuje z zaposlovanjem domačinov, temveč raje Slovencev nasploh (!). Kot nujen pogoj izpostavlja predvsem registracijo (d) v občinah Zgornjega Posočja, pa tudi kontinuiteto prisotnosti (e), torej pripadnost socialno-interesnemu miljeju, katerega del njegovo podjetje skupaj z zaposlenimi nedvomno je. Ta argument, tj. pripadnost miljeju že dlje prisotnih "lokalnih" podjetij, med domačimi informatorji na Bovškem izpostavlja le tisti, ki je solastnik podjetja, katerega lastniška struktura je sicer mešana (!). Posebej indikativno in hkrati najbolj izstopajoče je mnenje lastnika – informatorja iz Italije, ki ima že dlje časa registrirano podjetje v kobariški občini. Kot edini prioriteten kriterij namreč izpostavlja registracijo (oziroma plačilo davkov), hkrati pa edini izmed devetih informatorjev ocenjuje kriterija provenience lastnikov in zaposlenih kot popolnoma irelevantna v potencialnem razmejevanju prioritet...

Skratka, lahko rečemo, da sta interesna pogojenost in motiviranost vzpostavljanja in aktivacije določenih družbenih razmejevanj v pričujočem specifičnem kontekstu dovolj razvidni. Čeprav sta nemara še posebej zaznavni pri informatorjih, katerih podjetja se v provenienci bolj ali manj očitno ločijo od ostalih, glede na strukturo izrazito lokalnih podjetij, pa to ne pomeni, da se tudi pri domačih akterjih ne srečujemo z motiviranostjo izpostavljenih razmejevanj. Nasprotno, najbrž ni daleč od resnice ugotovitev, da je interesna pogojenost pri slednjih zamegljena, ker se navidezno prekriva in je relativno vzporedna nekaterim domnevno "naravnim" (izvornim) prostorskim, socio-kulturnim pripadnostim, tj. primordialnim identifikacijam. Vendar bi bilo napak predpostavljati, da takšne identifikacije po nekakšnem avtomatizmu prihajajo na dan v teritorialnih stališčih domačih (lokalnih) informatorjev. Nasprotno, prav z artikulacijo teh stališč se ne le bolj ali manj namenoma aktivirajo, pač pa vedno znova tudi (re)definirajo. Čeprav je generalna slika zaradi tega precej bolj zamegljena, kot bi jo navidezno ostril preprostejši analitični pogled, pa nam po drugi strani govori o dejanski, konkretni vlogi ter kontekstualni rabi in pomenu družbenih razmejevanj.

Poleg same motiviranosti in kontekstualnosti za konec velja preveriti še konsistenco in relevantnost ("moč") opisanih razmejevanj v odnosu do socio-kulturnih meja, ki jih določa pripadnost relativno zaključenemu miljeju podjetij, ali bolje, lastnikov in zaposlenih, ki se na Soči že dlje časa kontinuirano srečujejo, komunicirajo, relativno sodelujejo. To relevantno je deloma moč razbrati iz mnenj informatorjev, izraženih potem, ko so že bolj ali manj jasno eksplicirali svoja teritorialna stališča, o "pravica" konkretnih v Sloveniji prisotnih podjetij; predvsem seveda tistih, ki ne izpolnjujejo nekaterih od izpostavljenih razmejitvenih kriterijev. V tem pogledu so zanimiva stališča tistih, ki se imajo za izvorno oziroma "najbolj" domača podjetja. Mnenja slednjih so sicer dokaj deljena, vendar pa nihče od informatorjev, vsaj deklarativno, ni eksplicitno ali popolnoma izključil možnosti izvorno "nedomačih" akterjev, ki so že dalj časa prisotni na reki Soči. Nihče jih *a priori* ne izključuje, nasprotno, nekateri jim vsaj pogojno pripisujejo enake prioritete pravice: bodisi ob spremembi in s tem zadostitvi določenega razmejitvenega kriterija – na primer: *"morajo se odločiti, kje imajo firmo (registrirano)..."* (kriterij b); bodisi v konkretnem kontekstu aktivirajo kriterij kontinuitete prisotnosti – na primer glede novogoriškega podjetja: *"zdaj jim ne bi mogu prepovedati, ker so že tolko let tle, so oni prinesli tudi neko znanje..."*; ali kot se še eksplicitneje izrazi lastnik relativno novega domačega podjetja: *"so že tolko let tle, imajo pravico ..."*

16 Sam namreč meni, da lokalna podjetja z odlokom določenih pristojbin ne plačujejo, kar naj bi bil rezultat "tihega konsenza" znotraj lokalne(ih) skupnosti.

mene to nč ne moti, ker v bistvu sm pršu še jst za njimi"; in podobno glede italijanskega lastnika podjetja: "on je sicer že malo morje let tle, ampak to naj ne bi bila praksa..." Relevantnost pripadnosti temu specifičnemu socialno-interesnemu miljeju in hkrati relevantnost kriterija kontinuitete prisotnosti ne nazadnje potrjuje tudi dejstvo, da se vprašanja glede upravičenosti rabe Soče tudi sicer nikoli niso izpostavljala v odnosu do italijanskega akterja, pač pa predvsem z nastopom že omenjenega "radikalno Drugega".

Lahko bi rekli, da omenjeni izvorno "nedomači" akterji na neki način prestopajo načelne družbeno-prostorske (in hkrati prioritete) meje, ki jih "domačini" v svojih teritorialnih stališčih sicer vzpostavljajo oziroma artikulirajo. Takšno prestopanje bi lahko primerjali z barthovsko predstavo o "prehajanju" ljudi preko etničnih meja, ki ne glede na živahnost takšnih prehodov ohranjajo svojo funkcijo. Vendar pa v pričujočem primeru ta pojav le stežka pojasnjujemo s samo organizacijo in arbitramostjo "kulturnih razlik", saj "kršitelji" meje pripis različnosti (denimo v provenienci) lahko še nadalje in v "popolnosti" ohranjajo; vendar pa ta kriterij v konfrontaciji z drugimi nemara izgublja svojo relativno relevantno oziroma moč. Ti prehodi so v našem konkretnem primeru možni predvsem zaradi dveh dejstev, namreč: da se dogajajo skozi kanal pripadnosti drugi relevantni družbeni razmejitvi (tj. socialno-interesnemu miljeju) in hkrati, da družbeno-prostorske meje v pričujočem primeru (morda pa tudi nikoli ali nasploh) in s stališča domačih akterjev še zdaleč niso povsem jasno definirane. Tako je bilo že omenjeno, da se primarna družbena razmejevanja, ki so jih izpostavili informatorji, nanašajo na identifikacijo prostorsko sicer precizno zamejene, vendar hkrati tudi relativno "abstraktno" določene lokalne (regionalne) kolektivitete. "Abstraktno" zato, ker le-ta (vsaj v argumentacijah informatorjev) vsebinsko ni povsem precizno razmejena in potemtakem tudi ne določena. Tako se na primer večini informatorjev ne postavlja vprašanje distinkcije med formalnimi (npr. prijavljeno stalno bivališče) in neformalnimi vidiki (npr. izvornost, funkcionalna in socialna "integriranost"...) pripadnosti lokalni skupnosti. Takšne in podobne "preciznejše" opredelitve v artikulacijo in argumentacijo teritorialnih stališč v glavnem niso bile priklicane. Morda zato, ker se s takšnimi konkretnimi primeri v pričujočem prispevku nismo srečali; morda zato, ker bi to zahtevalo širšo (in dolgotrajnejšo) analitično perspektivo; morda pa tudi zato, ker so razmejevanja v pričujočem kontekstu še (ali) vedno v fazi intersubjektivnega pogajanja?

Če zadnjo hipotezo sprejmemo kot povsem možno, to pravzaprav pomeni, da se teritorialna stališča in z njimi povezana razmejevanja v našem kontekstu šele oblikujejo. Kot takšna sicer ne morejo postati adekvatno prezentirana v zakonski obliki in nemara to nikoli tudi ne bo povsem mogoče, saj so družbena razmejevanja

za razliko od pravnih po naravi procesualna ("pogajanja o pomenih") in so posledično različni kriteriji nenehno v konfrontaciji. To pa seveda ne pomeni, da ni moč razbrati minimalnih konsenzov, ki bi jih bilo vredno upoštevati in bi se lahko uveljavljali tudi v pogajanjih s formalnimi nosilci lokalne in nacionalne družbene moči. Prednost lokaliteti, kakorkoli jo že določamo, ne nazadnje priznavajo tudi tisti, ki se v same lokalne skupnosti ne prištevajo. Kako in ali se bo takšna prioriteta kdaj tudi realizirala, pa je vprašanje, ki med drugim zadeva (horizontalno) mobilizacijo udeleženih akterjev (tj. tudi naših informatorjev) v smeri uspešnega vertikalnega pogajanja.

Sl. 1: *Popularnost adrenalinskih počitnic je v devetdestih letih prejšnjega stoletja omogočila nastanek številnih domačih in tujih podjetij, ki se ukvarjajo skoraj izključno s trženjem storitev na in ob reki Soči (foto: J. Mlekuž).*

Fig. 1: *The growing popularity of adrenaline holidays in the last decade of the previous century gave rise to a number domestic and foreign companies specializing in providing tourist services on the Soča river and its surroundings (photo: J. Mlekuž).*

SKLEP

Mejnosti so tu, "skrite" v preprosto kompleksnem vsakdanjiku družbenega delovanja in obstajanja. Ugotovitev, ki se zdi skoraj trivialna šele potem, ko sprejmemo tezo A. P. Cohena, da so mejnosti predvsem zadeva zavesti in ne toliko institucionalnega diktata. In ko jih enkrat kot takšne tudi proučujemo, jih nujno dojemamo kot "veliko bolj amorfne, veliko bolj dvoumne, kot smo jih sicer" (cit. po: Knežević-Hočevar, 1999, 31). Zanimivo je, da so ugotovitve o procesualnosti, motiviranosti, kontekstualnosti družbenih razmejevanj v družboslovje zašle "po ovinku", preko proučevanja "oddaljenih", domnevno povsem tujih, da ne rečemo eksotičnih kultur. Zanimivo zato, ker bi pričakovali, da jih je moč razbrati na "domačem pragu", pravzaprav kjerkoli v evropski družbeni realnosti. Morda je vzrok za to po eni strani dejstvo, da se je geografsko, sicer nadvse plodno ukvarjanje z mejami večinoma gibalo v uvodoma omenjenih zamejnih družbene realitete. Po drugi strani se je klasični antropologiji morda upirala preveč "kompleksna" realnost domačega sveta, in kar je zanjo še posebej simptomatično, navidezna "nekompleksnost", nemara "objektivnejša" in preprostejša berljivost "radikalno" tujega, oddaljenega. Vprašanje je, kdaj in v kakšne namene je (bilo) smiselno družbeno realnost poenostavljati... Kakorkoli že, družbena razmejevanja so kompleksna toliko bolj, kolikor jih opazujemo v kontekstualni rabi, v akterski akciji in interakciji. Na deklarativnem nivoju, tj. nivoju "golih"

(samo)prispisov, se sicer lahko zdijo preciznejša in "enostavnejša", vendar pa je ključno vprašanje, kakšna in "kolikšna" je njihova socialna relevantnost. Ta pa je odvisna in oblikovana predvsem skozi razmerja moči.

V pričujočem prispevku smo se srečevali in spraševali ravno o kontekstualnem vzpostavljanju, rabi in motiviranosti družbenih razmejevanj, s tem pa pravzaprav tudi o njihovi socialni relevantnosti. Vprašanja, ki zadevajo širšo analizo in trajnejša opazovanja socialne interakcije. Vprašanje "Čigava je Soča?" ne terja odgovora. Naj na prvi pogled deluje še tako "banalno", nam namreč takrat, ko se vanj resnično poglobljamo, odpira širše in kompleksno problemsko polje, ki smo ga označili kot presek relativno avtonomnih analitičnih konceptov teritorialnosti in mejnosti. Kakšno bo teritorialno vedenje potem, ko bo (tudi če še tako hipotetično) v Evropski uniji sproščen nepremičninski trg? Kako in ali se bodo v takšni situaciji uveljavljala in hierarhizirala družbena razmejevanja, rečeno splošno, od lokalitete do transnacionalne "skupnosti"? Ali sploh lahko še govorimo o "lokalnosti"? Ali je trend sodobne družbe res deteritorializacija človeške skupinskosti (o kateri tako vneto razpravljajo družboslovci; prim. npr. Mlinar 1990)? Ali ne bi bilo bolje takšne hipoteze preveriti "na terenu", v akterskih akcijah in (samo)dojemanjih? In ne nazadnje bi v naslovnem vprašanju besedo Soča prav lahko zamenjali z besedo: Bohinjsko jezero, Kamenjak, Istra, sosedomi zarasli travniki, tista na pol porušena optantska hiša, Doberdob... Vprašanja, ki bi morala biti v vidnem polju družboslovja, če naj si zasluži atribut aplikativnosti.

Sl. 2: Lokalna športno-turistična podjetja in individualni turisti – kajakaši na startu spusta po reki Soči (foto: J. Mlekuž).

Fig 2: The local tourist companies and individual kayakers at the start of their descent down the Soča river (photo: J. Mlekuž).

"WHOSE IS THE SOČA RIVER?": ABOUT SOCIAL BOUNDARIES IN THE CONTEXT OF "LOCAL" TERRITORIALITY

Matej VRANJEŠ

House of Postgraduates Ljubljana, SI-1000 Ljubljana, Gosarjeva 9 (P34)

e-mail: MVRANJES@hotmail.com

SUMMARY

Social boundaries are not a manifestation of some "given", historical, clearly and objectively defined and distinguishable socio-cultural and spatial entities. Social demarcations are basically possible only due to social interaction, which directly or indirectly causes an organisation (in ultima analysi arbitrarily) of the selected distinguishing traits. These, therefore, are not "external" objective distinguishing criteria but those exposed in certain situations by social protagonists. Social demarcations are therefore dynamic (processual), possibly utterly contextual and motivated. As such they are also demonstrated in the case of territorial behaviour, the so-called spatial appropriation that always demands exclusion of the "Other", which means that social demarcation is placed into the very core of social production of a space in certain territory. Territoriality begins at the level of "conscience" and is shaped in the process of negotiation and stabilisation of meanings in the triad individual – society (culture) – space. In this particular way shaped social-spatial boundaries can be more or less parallel to those, which are a manifestation of a different analytical and mainly legal-formal and ideological classification. Such parallelism is not a simple copy of the "given" and static social-spatial boundaries but a demonstration of power. Social demarcations can be in this way understood as a demonstration of a social, cultural and spatial emplacement. It is important that social boundaries are not dealt with only on the "declarative" level but that we also attempt to assess their social relevance or meaning.

In the territorial standpoints and behaviour by the social protagonists included in the commercial "use" of the Soča river we are faced with a manifestation of contextuality and motivation of social demarcations. In the argumentations of territorial standpoints, the local protagonists originally highlight the affiliation to the local or regional social space. From the spatial and "formal" aspect, the space is fairly accurately marked with the region of the Upper Soča valley, while conceptually the boundaries have not been clearly defined as yet by their protagonists. Due to this, as well as owing to the confrontation by various demarcation criteria (autochthonism, formal affiliation, affiliation to the social sphere of interest ...), the territorial standpoints and demarcations, adequate to them, are in this concrete case still being formed. Among boundary "violators", as principally stipulated by the local protagonists, there are (in view of ownership and the employed) non-local companies belonging to a fairly closed Upper Soča valley social sphere of firms that have been present there for quite some time. The question of social relevance of at least two demarcation criteria is being raised: the originality and continuity of presence. In their territorial standpoints, the locals are giving explicit priority to the criterion of local and less national affiliation. Certain although not exclusive priority to the local space is also acknowledged by originally unlocal firms registered in Slovenia. The present legal regulations are not accepted by any of the protagonists involved. Legal sanctioning of the territorial priorities and adequate social demarcations will depend, among other things, on the consensus and (horizontal) mobilisation of the participating protagonists in direction of vertical negotiations.

Key words: human geography, social anthropology, territoriality, social boundaries, locality, Upper Soča valley

LITERATURA

- Altman, I., Low, S. M. (eds.) (1992):** Place Attachment: A Conceptual Inquiry. New York, Plenum Press.
- Barth, F. (1970):** Introduction. V: Barth, F. (ed.): Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference. London, George Allen & Unwin, 9-38.
- Benko, G., Strohmayer, U. (eds.) (1997):** Space and Social Theory: Interpreting Modernity and Postmodernity. Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- Brumen, B. (2000):** Sv. Peter in njegovi časi. Ljubljana, založba /*cf.
- Bufon, M. (1999):** Problematika teritorialnosti v politični in kulturni geografiji. Geografski vestnik, 71. Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, 91-103.
- Cohen, A. (1969):** Custom and Politics in Urban Afrika: A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns. London, Routledge & Kegan Paul.
- Cohen, A. P. (1994):** Self Consciousness: An Alternative Anthropology of Identity. London-New York, Routledge.
- Eriksen, T. H. (1995):** Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology. London, Pluto Press.
- Lovell, N. (ed.) (1998):** Locality and Belonging. London-New York, Routledge.
- Gold, J. R. (1980):** An Introduction to Behavioural Geography. Oxford, Oxford University Press.
- Macgregor Wise, J. (2000):** Home: Territory and Identity. Cultural studies, 14 (2). London, Methuen, 295-310.
- Mlinar, Z. (1990):** Od prostora krajev k prostoru tokov: prestrukturiranje ali razkroj teritorialne družbene organizacije. Družboslovne razprave, 10. Ljubljana, Inštitut za sociologijo, 15-44.
- Južnič, S. (1987):** Antropologija. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Južnič, S. (1993):** Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Knežević Hočevar, D. (1999):** Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe: domačinska zamišljanja nacije in lokalitete. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC-SAZU.
- Kuper, A. (ed.) (1992):** Conceptualizing Society. London-New York, Routledge.
- Relph, E. (1976):** Place and Placelessness. London, Pion Ltd.
- Sack, R. D. (1986):** Human Territoriality: Its Theory and History. Cambridge, Cambridge University Press.
- Soja, E. W. (1971):** The Political Organization of Space. Resource paper, 8. Washington, Association of American Geographers.
- Strassoldo, R. (1990):** Lokalna pripadnost in globalna uvrstitev. Družboslovne razprave, 10. Ljubljana, Inštitut za sociologijo, 64-76.
- Šumi, I. (2000):** Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji. Ljubljana, Založba ZRC SAZU in INV.
- Tuan, Y. (1974):** Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values. New York, Columbia University Press.
- Vranješ, M. (2000):** Nekateri vidiki preučevanja prostorske odprtosti lokalne skupnosti: vzorčna študija obmejnega in perifernega območja – na primeru Bovškega (diplomska naloga). Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Williams, C., Smith, A. D. (1983):** The national construction of social space. Progress in Human Geography, 7. London, Edward Arnold Publishers Ltd., 502-518.